

ARAŞTIRMA MAKALESİ

Covid-19 Pandemi Sürecinde Doğum Yapan Annelerde Covid-19 Korkusu ve Emzirme Öz-Yeterliliğinin İncelenmesi*Fatma KURUDİREK¹, Zülbiye DEMİR BARBAK², Ayşe ŞAHİN³*

ÖZ

Amaç: Bu araştırma, COVID-19 pandemi sürecinde doğum yapan annelerde COVID-19 korkusunun emzirme öz-yeterliliği üzerindeki etkisini incelemek ve bu iki değişken arasındaki ilişkiyi belirlemek amacıyla yapılmıştır. **Yöntem:** Tanımlayıcı-kesitsel tipteki araştırma, Kasım 2021- Aralık 2022 tarihleri arasında XXXX'da bir hastanede gerçekleştirildi. Araştırmanın örneklemini doğum yapmış, emziren ve araştırmaya katılmayı kabul eden 320 anne oluşturdu. Veriler, katılımcı özelliklerini özetlemek için tanımlayıcı istatistikler kullanılarak analiz edilmiş; demografik faktörlerin COVID-19 Korkusu Ölçeği ve Postpartum Emzirme Öz-Yeterlilik Ölçeği puanları üzerindeki etkisi Mann-Whitney U testi ve Kruskal-Wallis H testi ile, bu puanlar arasındaki ilişki ise Spearman rho korelasyon analizi ile değerlendirilmiştir. **Bulgular:** Annelerin, Postpartum Emzirme Öz-Yeterlilik Ölçeği toplam puan ortalaması 57.03±10.40 (min: 14, max: 70) olarak bulunurken, COVID-19 Korkusu Ölçeği puan ortalaması 19.29±7.93 (min: 7, max: 35) olarak belirlenmiştir. COVID-19 Korkusu Ölçeği puanı ile Postpartum Emzirme Öz-Yeterlilik Ölçeği puanı arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki bulunmamakla birlikte ($p>0.05$), sosyal güvence, meslek ve postpartum dönemde sosyal destek alma durumunun COVID-19 korkusu üzerinde anlamlı farklılık yarattığı saptanmıştır ($p<0.05$). Ayrıca, çocuk sayısı, gebeliğin planlı olması ve önceki emzirme deneyiminin Postpartum Emzirme Öz-Yeterlilik puanlarını anlamlı şekilde etkilediği belirlenmiştir ($p<0.05$). **Sonuç:** Bu çalışma, COVID-19 pandemisi sürecinde annelerin emzirme öz-yeterliliğini etkileyen faktörleri anlamaya yönelik önemli veriler sunmaktadır. Elde edilen sonuçlar, annelerin COVID-19 korkusunu azaltmaya yönelik destekleyici yaklaşımlar geliştirilmesinin ve emzirme öz-yeterliliğini artıracak eğitim ve rehberlik programlarının önemini vurgulamaktadır. Sağlık profesyonellerinin, pandemi döneminde güvenli emzirme uygulamaları konusunda annelere daha fazla bilgi ve destek sağlaması gerektiği ortaya konulmuştur.

Anahtar Kelimeler: COVID-19; Emzirme; Korku; Öz-yeterlilik

Investigation of Covid-19 Fear and Breastfeeding Self-Efficacy in Mothers Giving Birth During the Covid-19 Pandemic*Fatma KURUDİREK¹, Zülbiye DEMİR BARBAK², Ayşe ŞAHİN³*

ABSTRACT

Aim: This study aimed to examine the impact of COVID-19 fear on breastfeeding self-efficacy and determine the relationship between them among mothers who gave birth during the COVID-19 pandemic. **Method:** This descriptive cross-sectional study was conducted at a hospital in XXXX between November 2021 and December 2022. The sample consisted of 320 mothers who had given birth, were breastfeeding, and consented to participate in the study. Data were analyzed using descriptive statistics to summarize participant characteristics and inferential statistics, including t-tests, ANOVA, and correlation analyses, to assess relationships between demographic factors and the scores on the COVID-19 Fear Scale and the Postpartum Breastfeeding Self-Efficacy Scale. **Results:** The median total score for the Postpartum Breastfeeding Self-Efficacy Scale was 57 (mean±SD: 57.03±10.40), while the median score for the COVID-19 Fear Scale was 19 (mean±SD: 19.29±7.93). No statistically significant relationship was found between the scores on the COVID-19 Fear Scale and the Postpartum Breastfeeding Self-Efficacy Scale ($p>0.05$). Significant differences in COVID-19 fear were observed based on social security, occupation, and receiving social support after birth ($p<0.05$). Factors such as the number of children, planned pregnancy, and previous breastfeeding experience significantly affected breastfeeding self-efficacy scores ($p<0.05$). **Conclusions:** The breastfeeding self-efficacy scores of the mothers who participated in the study were found to be above average. However, the COVID-19 fear scores of these breastfeeding mothers were similar to those of other breastfeeding mothers with similar demographic characteristics but higher compared to studies conducted with other segments of the population. It should be noted that no statistical comparison data with other population groups was included in this study; this comparison is based solely on previous studies.

Keywords: Breastfeeding; COVID-19; Fear; Self-efficacy

¹Atatürk Üniversitesi Hemşirelik Fakültesi Çocuk Sağlığı ve Hastalıkları Hemşireliği, Erzurum, Türkiye.

²Atatürk Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Fakültesi, Erzurum, Türkiye.

³Amasya Üniversitesi, Sabuncuoğlu Şerefeddin Sağlık Hizmetleri Meslek Yüksekokulu, Çocuk Bakımı ve Gençlik Hizmetleri Bölümü, Amasya, Türkiye.

Sorumlu Yazar: Zülbiye DEMİR BARBAK

E-posta adresi: demirzulbiye25@hotmail.com

ORCID No: 0000-0002-8344-2204

Gönderi Tarihi: 03.06.2024

Kabul Tarihi: 29.12.2024

GİRİŞ

Aralık 2019'da Çin'in Wuhan şehrinde ortaya çıkan koronavirüs enfeksiyonu, şiddetli akut solunum sendromuna neden olmuş ve hızla tüm dünyaya yayılmıştır (1). Gebeler ve yeni doğanlar Covid 19 hastalığı açısından riskli gruplar arasında olup, pandemi süreci bu grup için özenle ele alınmalı ve olası zararlarının önlenmesi adına çalışmalar yapılması önemlidir. (2). Dünya Sağlık Örgütü (WHO), doğumdan sonraki ilk 60 dakika içinde emzirmeye başlanmasını, 6 aya kadar yalnızca anne sütü ile beslenmeyi ve 24 aylık olana kadar emzirmeye devam edilmesini önermektedir (3). Hastalık Kontrol ve Önleme Merkezleri (CDC), WHO ve Amerikan Pediatri Akademisi (AAP) dahil olmak üzere sağlık kuruluşları, doğumdan sonraki ilk 4-6 ay boyunca sadece anne sütüyle beslenmeyi önermektedir (4). Kadınların büyük çoğunluğu doğumdan sonra sadece anne sütüyle beslemeye başlasa da, bebek büyüdükçe bu oran düşmektedir (5). Emzirmenin devamlılığında önemli bir etken de annelerde öz yeterlik duygusudur (6). Bu duygu Bandura'nın sosyal bilişsel teorisinin (1997) yapılarından biridir ve kişinin özel ve başarılı emzirme de dahil olmak üzere sağlıklı davranışlar gerçekleştirme

yeteneğine olan inancını ve güvenini içerir (7). Sağlık sorunu olsun ya da olmasın, bu virus tüm insanların sağlığını tehdit etmektedir ve özellikle gebelik, doğum ve emzirme gibi kadınların hassas olduğu dönemlerde daha kritik bir öneme sahip olmaktadır (8). Annelerin en büyük endişelerinden biri çocuklarının sağlığını korumaktır ve COVID-19 pandemisi gibi belirsiz dönemlerde emzirme süreci aksayabilir, hatta annelerin emzirmeyi tamamen bırakmasına yol açabilir (9, 10). Hamile ve emziren kadınlar savunmasız bir gruptur ve kendilerinin, çocuklarının sağlıklarını korumak amacıyla bilimsel kanıtlara dayalı önerilere ihtiyaç duyarlar (11). Emzirmenin güvenliği pandemide en sık merak edilen konulardan biri olmuştur (12). Doğum sonrası emzirme sürecinin başarılı olması adına emzirme desteğinin alınması ve sürdürülmesi çok önemlidir; ancak pandemi döneminde bu destek azalmıştır. (13). Retrospektif olarak yapılan bir çalışmada COVID-19 enfeksiyonunun intrauterin bulaş potansiyeli değerlendirilmiştir ve amniyotik mayide, kordon kanında anne sütünde korona virüsü negatif olarak değerlendirilmiştir (14). WHO, pandemide emzirmenin güvenli olduğunu belirtmiş ve emziren annelerin gerekli koruyucu tedbirleri alması gerekliliğini

vurgulamıştır. Annenin sağlık durumu emzirmeye elverişli değilse anne sütünün sağılarak bebeğe verilmesi konusunda teşvik edilmesi gerektiğini ifade etmiştir. Süt sağma işlemi sırasında maske takılması, odanın havalandırılması, elbiselerin yüksek derecede yıkanması önerilmiştir (15). Yapılan çalışmalarda, COVID-19'lu annelerin koruyucu önlemler alarak bebekleriyle aynı odada bulunup emzirmelerinin mümkün olduğu bildirilmiştir (16).

Pandemi sürecinde, sağlık profesyonelleri artan iş yükü ve enfeksiyon riski nedeniyle zorlu şartlar altında çalışmaktadır. Bu nedenle, sağlık profesyonellerinin annelere korku ve belirsizlikle başa çıkmalarında destek olmaları ve emzirme sürecini teşvik etmeleri büyük önem taşımaktadır. Annelerin hastalığın bulaşma korkusu nedeniyle emzirmekten kaçınması veya emzirme isteğinde azalma yaşaması olasıdır. Bu durumda, koruyucu önlemler hakkında bilgilendirme yaparak ve güvenli emzirme konusunda cesaretlendirerek annelere destek verilmelidir.

Bu çalışma, COVID-19 pandemi sürecinde doğum yapan annelerde COVID-19 korkusu ile emzirme

öz-yeterliliği arasındaki ilişkiyi incelemek amacıyla gerçekleştirilmiştir.

Araştırma Soruları

1. COVID-19 pandemisi sırasında doğum yapan annelerdeki COVID-19 korku düzeyi nedir?
2. COVID-19 pandemisi sırasında doğum yapan annelerdeki emzirme öz-yeterliliği düzeyi nedir?
3. COVID-19 pandemisi sırasında doğum yapan annelerde COVID-19 korkusu ile emzirme öz-yeterliliği arasındaki ilişki nedir?

YÖNTEM

Araştırmanın Türü

Bu araştırma, tanımlayıcı ve kesitsel niteliktedir.

Araştırmanın Evren ve Örneklemi

Bu araştırmanın evrenini, Kasım 2021 ile Aralık 2022 tarihleri arasında XXXX hastanesinde doğum yapan ve postpartum dönemde olan tüm anneler oluşturmaktadır. Araştırmanın örnekleme, güç analizi sonuçlarına göre belirlenmiştir. Güç analizi, %95 güç ve 0.05 anlamlılık düzeyinde korelasyon analizi için gerçekleştirilmiş olup, etki büyüklüğü literatürdeki benzer çalışmalar dikkate alınarak $r = 0.30$ (orta düzey) olarak belirlenmiştir (17, 18)

G*Power 3.1.9.7 programı kullanılarak yapılan güç analizine göre, minimum gerekli örneklem büyüklüğü 134 olarak hesaplanmıştır (19). Araştırma için başlangıçta toplam 500 anne ile görüşülmüş ancak 320 anne araştırmaya katılmayı kabul etmiştir. Araştırmaya katılımı reddeden ya da eksik veri sağlayan 180 kişi çeşitli nedenlerle dışlanmıştır. Bu nedenler arasında veri toplama formunu tamamlamayı reddetme, hastaneden erken ayrılma veya doğum sonrası komplikasyonlar gibi durumlar yer almıştır. Katılımcı sayısının 320'ye düşmesi, potansiyel veri kaybını önlemek ve çalışma sonuçlarının güvenilirliğini artırmak amacıyla planlanmıştır.

Veri Toplama Araçları

Araştırma verilerinin elde edilmesinde Anket Formu, Postpartum Emzirme Öz-Yeterlilik Ölçeği, COVID-19 Korkusu Ölçeği kullanıldı.

Anket Formu:

Bu form, araştırmacı tarafından literatür incelenerek hazırlanmış olup (20), annenin yaş, eğitim durumu, meslek, gelir durumu, aile yapısı gibi tanıtıcı ve emzirmeye yönelik özelliklerini içeren 21 sorudan oluşmaktadır.

Postpartum Emzirme Öz-Yeterlilik Ölçeği (EÖYÖ):

Emzirme Öz-Yeterlilik Ölçeği, 2003 yılında Dennis tarafından geliştirilmiştir (21). Bu ölçeğin Kısa Formu, 14 maddeden oluşan, 5 dereceli Likert tipi bir ölçek olup, her madde 1='Hiç emin değilim' ve 5='Her zaman eminim' arasında derecelendirilir. Bandura (1998)'nin önerilerine uygun olarak, tüm maddeler olumlu yöndedir. Ölçekten alınabilecek en düşük puan 14 iken en yüksek puan ise 70'dir (21). Kısa formu, uygulama kolaylığı sağlamak ve öz-yeterliliği doğru bir şekilde değerlendirmektedir (21). Ölçeğin Türkçe geçerlik ve güvenilirlik çalışması Aluş Tokat ve arkadaşları (2010) tarafından yapılmıştır ve Türkçe versiyonu gebelik ve postpartum dönemdeki kadınlar üzerinde başarıyla uygulanmıştır (21).

COVID-19 Korkusu Ölçeği:

COVID-19 kaynaklı korku düzeylerini ölçmek amacıyla Ahorsu ve ekibi (2020) tarafından geliştirilen ölçek (22), korku üzerine yapılan kapsamlı incelemeler, uzman değerlendirmeleri ve katılımcı görüşmeleri temel alınarak oluşturulmuştur. Ölçeğin Türkçe uyarlaması Haktanır ve ark. (2020) tarafından yapılmış ve

geçerlik ile güvenilirliği doğrulanmıştır (23). Bu ölçek, tek faktörlü olup, beşli Likert tipi (1=Kesinlikle katılmıyorum; 5=Kesinlikle katılıyorum) yedi maddeden oluşmaktadır.

Verilerin Toplanması

Araştırmacılar tarafından COVID-19 pandemi kuralları dikkate alınarak maske, mesafe ve hijyen kuralları gözetilerek hasta odasında yüz yüze online anket yöntemiyle veri toplanmıştır. Veri toplama süresi, 320 katılımcının tamamında kayıt altına alınmış olup, ortalama süre 15.2 ± 2.5 dakika olarak hesaplanmıştır.

Verilerin Değerlendirilmesi

Verilerin Değerlendirilmesi: toplanan verilerin işlenmesi ve istatistik analizleri, SPSS (Statistical Package for the Social Sciences) for Windows 20.0 yazılımı kullanılarak yapılmıştır. Verilerin analizinde tanımlayıcı istatistikler (frekans, yüzde, ortalama, standart sapma) ve ilişkiyi değerlendirmek için Spearman rho korelasyon analizi kullanılmıştır. Korelasyon katsayıları için 0.10-0.29 düşük, 0.30-0.49 orta, 0.50 ve üzeri ise yüksek korelasyon olarak değerlendirilmiştir (24). Normallik varsayımlarının sağlanmadığı durumlar için parametrik olmayan testler tercih edilmiştir. İki

grup arasındaki karşılaştırmalar için Mann-Whitney U testi, ikiden fazla grup içeren karşılaştırmalar için Kruskal-Wallis H testi kullanılmıştır. Verilerin korelasyonunu değerlendirmek için Spearman rho korelasyon analizi kullanılmıştır. Anlamlılık düzeyi 0.05 olarak kabul edilmiştir.

Araştırmanın Etik Yönü

Araştırmaya başlamadan önce Atatürk Üniversitesi Tıp Fakültesi Klinik Araştırmalar Etik Kurulu'ndan etik onay alınmıştır (Karar no:07/62 Tarih:04/11/2021). Araştırma grubu kriterlerine sahip annelere araştırmanın amacı açıklanıp yazılı ve sözlü onamları alınmıştır. Bu çalışma Helsinki Deklerasyonu Prensipleri doğrultusunda yürütülmüştür.

BULGULAR

Annelerin demografik, obsertik ve emzirme sürecine ilişkin dağılımı Tablo 1'de verilmiştir. Araştırmaya katılan annelerin yaşları 16 ila 45 arasında değişmekte olup, yaş ortalaması 29.16 ± 5.75 'tir. Araştırmaya katılan annelerin %29.1'i üniversite mezunudur, %81.9'u çekirdek aileye sahip, %55.6'sı ilde yaşamaktadır ve %86.6'sının

sosyal güvencesi vardır. Katılımcıların %81.1'i ev hanımıdır, %32.8'inin eşi serbest mesleklerde çalışmaktadırlar, %60.6'sının aile gelirleri giderlerine denktir ve %37.8'inin 3 ve üzeri çocukları vardır. Katılımcıların %68.8'i en son doğumu sezaryen, %49.1'inin bebeği 37-38 haftalıktır, %69.4'ünün gebeliği planlıdır, %78.8 gebelikten önce, %94.7'si gebelikten sonra COVID-19'a yakalanmamıştır. Katılımcıların %67.2'si doğumdan sonra sosyal destek almamıştır, %70.3'ü daha önce emzirme deneyimi yaşamıştır, %66.4'ü COVID-19 pandemi sürecinde emzirmeyle ilgili sıkıntı yaşamamıştır, sıkıntı yaşayanların ise %26.7'si "Meme sorunları oluşmuştur (çatlak, apse, mastit vb.)" (Tablo 1).

Annelerin COVID-19 Korkusu ve Postpartum Emzirme Öz-Yeterlilik Ölçeğinden (EÖYÖ) aldıkları puanların dağılımı incelendiğinde, COVID-19 Korkusu Ölçeği için ortanca puan 19 (Ort±SS: 19.29±7.93, aralık=7-35) ve Postpartum Emzirme Öz-Yeterlilik Ölçeği için ortanca puan 57 (Ort±SS: 57.03±10.40, aralık=14-70) olarak bulunmuştur.

Annelerin bazı demografik özelliklerine göre COVID-19 Korkusu Ölçeğinden alınan puanlarının

karşılaştırılması Tablo 3'te verilmiştir. Sosyal güvence, meslek ve doğumdan sonra sosyal destek alma durumuna göre COVID-19 Korkusu ölçeği toplam puan ortalamaları arasında istatistiksel olarak anlamlı farklar bulunmuştur ($p<0.05$; Tablo 3). Sosyal güvenceye sahip olan ve olmayan anneler arasında, COVID-19 korkusu puanlarında anlamlı bir fark olduğu tespit edilmiştir ($p=0.003$). Doğumdan sonra sosyal destek alan ve almayan anneler arasında da Mann-Whitney U testi ile anlamlı bir fark bulunmuştur ($p=0.022$). Meslek grupları arasındaki fark Kruskal-Wallis H testi ile değerlendirilmiş ve anlamlı bulunmuştur ($p=0.035$). Çoklu karşılaştırma sonuçlarına göre, ev hanımları ile kamu çalışanları arasında anlamlı bir fark tespit edilmiştir, ev hanımlarının COVID-19 korkusu ölçeğinden aldıkları puanlar daha yüksek bulunmuştur ($p<0.05$).

Tablo 1. Katılımcıların Demografik Özellikleri

		n	%		
Eğitim Durumu	İlkokul	81	25.3		
	Ortaokul	79	24.7		
	Lise	67	20.9		
	Üniversite	93	29.1		
Eş Eğitim Durumu	İlkokul	41	12.8		
	Ortaokul	67	20.9		
	Lise	104	32.5		
	Üniversite	108	33.8		
Aile Tipi	Çekirdek	262	81.9		
	Geniş aile	58	18.1		
Yaşanılan Yer	Köy	55	17.2		
	Kasaba	4	1.3		
	İlçe	83	25.9		
	İl	178	55.6		
Sosyal Güvence	Var	277	86.6		
	Yok	43	13.4		
Meslek	Özel sektör	12	3.8		
	Kamu kurumu	48	15.1		
	Ev hanımı	257	81.1		
Eş Mesleği	Serbest	105	32.8		
	İşçi	49	15.3		
	Özel sektör	77	24.1		
	Kamu kurumu	89	27.8		
Aile Gelir Durumu	Gelir -gidere denk	194	60.6		
	Gelir-giderden az	93	29.1		
	Gelir-giderden fazla	33	10.3		
Çocuk Sayısı	1	92	28.8		
	2	107	33.4		
	3 ve üzeri	121	37.8		
En Son Doğum Şekli	Sezaryen	220	68.8		
	Normal yolla	100	31.3		
Bebeğin Yaşı	37 haftadan küçük	52	16.3		
	37-38 hafta	157	49.1		
	39 hafta ve üzeri	111	34.7		
Gebeliğin Planlı Olma Durumu	Evet	222	69.4		
	Hayır	98	30.6		
Doğumdan Önce COVID-19'a Yakalanma	Evet	68	21.3		
	Hayır	252	78.8		
Doğumdan Sonra COVID-19'a Yakalanma	Evet	17	5.3		
	Hayır	303	94.7		
Doğumdan Sonra Sosyal Destek Alma	Evet	105	32.8		
	Hayır	215	67.2		
Daha Önceden Emzirme Deneyimi Yaşama	Evet	225	70.3		
	Hayır	95	29.7		
COVID-19 Pandemi Sürecinde Emzirmeyle İlgili Sıkıntı Yaşama	Evet	107	33.6		
	Hayır	211	66.4		
COVID -19 Pandemi Sürecinde Emzirmeyle İlgili Yaşanılan Sıkıntılar	Refakatçim yoktu	19	14.1		
	İlk deneyim ve korkum vardı	33	24.4		
	Hastane sonrası evde yardımcım yoktu	9	6.7		
	Bebeğim memeyi tam kavrayamadı	25	18.5		
	Meme sorunları oluştu (çatlak, apse, mastit vb gibi).	36	26.7		
	Bebeğimin sağlık sorunları vardı.	9	6.7		
Bebeğimi küçükken bırakıp çalışmaya başlamak	4	3.0			
Sayısal Değişkenler	n	Min.	Max.	Ort.	SS.
Yaş	320	16	45	29.16	5.75

Tablo 2. COVID-19 Korkusu ve Postpartum Emzirme Öz-Yeterlilik Ölçeğinden Alınan Puanların Dağılımı

Ölçek ve Alt Ölçekler	n	Min.	Max.	Ort.	SS.	Medyan
COVID-19 Korkusu Ölçeği	320	7.00	35.00	19.29	7.93	19.21
Postpartum Emzirme Öz-Yeterlilik Ölçeği	320	14.00	70.00	57.03	10.40	56.82

Tablo 3. Demografik Özelliklere Göre COVID-19 Korkusu Ölçek Puanlarının Karşılaştırılması

		n	COVID-19 Korkusu Ölçeği				Test	p
			Ort.	SS.	Medyan			
Sosyal Güvence	Var	277	18.78	7.86	18.52	Z = -2.65	0.003	
	Yok	43	22.58	7.68	21.91			
Meslek	Özel sektör	10	14.90 _a	7.85	15.23	$\chi^2 = 6.25$	0.035	
	Kamu kurumu	48	17.48 _b	7.45	17.64			
Doğumdan Sonra Sosyal Destek Alma	Ev hanımı	257	19.81 _b	7.93	19.38	Z = 2.10	0.022	
	Evet	105	20.87	9.04	20.55			
	Hayır	215	18.53	7.24	18.08			

Not: Ort.: Ortalama, SS: Standart Sapma, Medyan: Ortanca, Z: Mann-Whitney U testi, χ^2 : Kruskal-Wallis H testi, p: p-değeri. a, b: Aynı satırda farklı harfler istatistiksel olarak anlamlı farkı göstermektedir.

Annelerin bazı demografik özelliklerine göre Postpartum Emzirme Öz-Yeterlilik Ölçeğinden (EÖYÖ) alınan puanlarının karşılaştırılması Tablo 4'te verilmiştir. Çocuk sayısı, gebeliğin planlı olma durumu, daha önceden emzirme deneyimi yaşama ve COVID-19 pandemi sürecinde emzirmeyle ilgili sıkıntı yaşama durumuna göre Postpartum Emzirme Öz-Yeterlilik Ölçeği toplam puan ortalaması farkı istatistiksel olarak anlamlı bulunmuştur ($p < 0.05$; Tablo 4). Yapılan çoklu

karşılaştırmalar sonucunda, üç ve daha fazla çocuğu olan annelerin EÖYÖ puanları, tek çocuk sahibi annelere göre anlamlı derecede yüksek bulunmuştur ($p < 0.05$). Benzer şekilde, planlı gebelik yaşayan ve daha önce emzirme deneyimi olan anneler de daha yüksek öz-yeterlilik puanlarına sahipti ($p < 0.05$).

Tablo 4. Demografik Özelliklere Göre Postpartum Emzirme Öz-Yeterlilik Ölçek Puanlarının Karşılaştırılması

			n	Postpartum Emzirme Öz-Yeterlilik				
				Ort.	SS.	Medyan	Test	p
Çocuk Sayısı	1		92	52.05 _a	11.59	52.24	$\chi^2 = 35.03$	<0.001
	2		107	58.39 _b	10.15	59.33		
	3 ve üzeri		121	59.62 _b	8.22	60.46		
Gebeliğin Durumu	Planlı Olma	Evet	222	56.23	10.98	56.54	Z = -2.11	0.036
		Hayır	98	58.87	8.75	59.10		
Daha Önceden Deneyimi Yaşama	Emzirme	Evet	225	58.91	9.25	59.12	Z = -4.91	<0.001
		Hayır	95	52.60	11.63	52.38		
COVID-19 Sürecinde Sıkıntı Yaşama	Pandemi Emzirmeyle İlgili	Evet	107	54.69	11.34	55.82	Z = -5.33	<0.001
		Hayır	211	58.15	9.74	59.00		

Not: Ort.: Ortalama, SS: Standart Sapma, Medyan: Ortanca, Z: Mann-Whitney U testi, χ^2 : Kruskal-Wallis H testi, p: p-değeri. a, b: Aynı satırda farklı harfler istatistiksel olarak anlamlı farkı göstermektedir.

Yaş, COVID-19 korkusu ve postpartum emzirme öz-yeterliliği arasındaki ilişki, verilerin parametrik olmayan doğası göz önünde bulundurularak Spearman korelasyon testi ile analiz edilmiştir. Sonuçlar, yaş ile COVID-19 korkusu arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki olmadığını göstermiştir ($r = -0.042$, $p = 0.457$, $n = 320$). Bu çok zayıf negatif korelasyon, yaşın COVID-19 ile ilgili korku düzeyini etkilemede önemli bir rol oynamadığını düşündürmektedir. Diğer bir deyişle, örneklemden genç ve yaşlı anneler benzer düzeyde COVID-19 korkusu yaşamışlar, yaşın korku skorlarındaki varyansa çok az katkıda bulunduğu görülmüştür.

Buna karşın, yaş ile postpartum emzirme öz-yeterliliği arasında zayıf ancak istatistiksel olarak anlamlı bir pozitif korelasyon bulunmuştur ($r = 0.186$, $p = 0.001$, $n = 320$). Bu ilişkinin gücü küçük olmasına rağmen, annelerin yaşı arttıkça emzirme öz-yeterliliklerinde hafif bir artış olduğunu göstermektedir. Bu durum, daha ileri yaştaki annelerin daha önceki doğum deneyimlerine sahip olmaları ya da duygusal ve sosyal olgunluklarının artması nedeniyle emzirme konusunda daha fazla deneyim veya güven duymaları ile açıklanabilir. Ayrıca, COVID-19 korkusu ile postpartum emzirme öz-yeterliliği arasındaki korelasyon analizinde, istatistiksel olarak anlamlı zayıf bir negatif ilişki ortaya çıkmıştır ($r = -0.186$,

$p = 0.009$, $n = 320$). Bu, COVID-19 ile ilgili daha yüksek korku düzeylerinin, emzirme öz-yeterliliğinde hafif bir düşüş ile ilişkili olduğunu göstermektedir. Korelasyon zayıf olsa da, COVID-19 ile ilgili daha fazla korku yaşayan annelerin emzirme konusunda başarılı olma yeteneklerine dair güvenlerinin azaldığını, bunun muhtemelen pandemide emzirmenin güvenliğiyle ilgili endişelerden veya virüse bağlı stresten kaynaklanabileceğini düşündürmektedir.

TARTIŞMA

Bu çalışmada, COVID-19 pandemi sürecinde doğum yapan annelerde COVID-19 korkusu, emzirme öz-yeterliliği ve bu iki faktör arasındaki ilişki incelenmiş, elde edilen bulgular literatürdeki bilgilerle karşılaştırılarak tartışılmıştır. Annelerin COVID-19 korku ölçeğinden aldıkları ortalama puan 19.29 ± 7.93 olarak bulunmuştur. Bu bulgu, COVID-19 pandemisinin annelerde orta düzeyde bir korkuya neden olduğunu göstermektedir. Literatürdeki çalışmalara baktığımızda, Sevimli ve arkadaşlarının (2021) doğum sonrası 158 lohusa anne ile yaptığı çalışmada annelerin ölçekten aldıkları ortalama puan 22.19 ± 7.05 olarak

bulunmuştur (25). Aksu ve arkadaşları (2022), doğum yapmış ve emziren 263 anne ile gerçekleştirdiği çalışmada, ortalama COVID-19 korku puanını 21.1 ± 6.1 olarak raporlamıştır(26). Ayrıca, Matsushima ve arkadaşları (2021), Japonya'da postpartum dönemdeki 558 anne ile yaptığı çalışmada, COVID-19 korkusu ölçek puanını ortalama 17.5 olarak bildirmiştir (Matsushima vd., 2021). Genel popülasyonla yapılan çalışmalara bakıldığında, Duman ve arkadaşları (2020), 100 üniversite öğrencisi ile yaptığı çalışmada, öğrencilerin COVID-19 korku ölçeğinden aldıkları ortalama puanı 16.87 olarak bulmuştur (27). Genel popülasyonda 1499 kişi ile yapılan bir çalışmada ise COVID-19 korku ölçeği puan ortalaması 18,00 olarak bildirilmiştir (28). Araştırmamızda annelerin COVID-19 korkusu ölçeğinden aldıkları puanların ortalaması, literatürde yer alan emziren annelerin puanlarına yakın, ancak genel toplumdaki bazı grupların puanlarına göre daha yüksek bulunmuştur. Ancak, bu çalışmada genel toplumla istatistiksel bir karşılaştırma yapılmamış olup, bulgular yalnızca literatürdeki verilerle karşılaştırılmıştır. Bu durum pandemi sürecinde annelerin sadece kendileri için

değil bebekleri için de endişe yaşıyor olması ile toplumdaki diğer popülasyona göre korku düzeylerinin daha yüksek olmasıyla ilişkilendirilebilir.

Araştırmamızda, annelerin emzirme öz-yeterliği puan ortalaması 57.03 ± 10.40 olarak bulunmuştur. Bu bulgu, annelerin genel olarak emzirme konusunda kendilerini yeterli hissettiklerini göstermektedir. Literatür incelendiğinde Aksu ve ark. (2022) doğum yapmış ve pandemide emziren 263 anne ile yaptığı çalışmada postpartum emzirme öz-yeterliği puan ortalamaları $54,9 \pm 10,6$ 'dır (Aksu, 2022). Aluş Tokat ve ark. (2010) annelerle yaptığı çalışmada postpartum emzirme öz-yeterliği puan ortalaması $55,8$ 'dir(29). Aydın ve ark. (2019) postpartum dönemdeki 263 emziren anne ile yapılan çalışmada ölçekten alınan toplam puanın ortalaması $54,75$ olarak bildirilmiştir(30). Amini ve ark. (2019) 379 emziren anne ile yapılan çalışmada postpartum emzirme öz-yeterlilik ölçeği puan ortalaması $50,8$ 'dir(31). Araştırma sonuçları incelendiğinde, pandemi sürecinde emziren annelerin emzirme öz-yeterlilik düzeylerinin literatürdeki diğer çalışmalarla benzerlik gösterdiği gözlemlenmiştir. Ancak, bu çalışmada normal

dönemde emziren annelerle doğrudan bir karşılaştırma yapılmamış olup, bulgular sadece literatürdeki verilerle ilişkilendirilmiştir. Ancak araştırma sonuçları emzirme öz-yeterlilik düzeyini etkileyen olumlu ya da olumsuz faktörlerin saptanması açısından oldukça önemlidir. Ayrıca farklı dönemlerde emzirme öz-yeterliliğini değerlendiren ayrıntılı çalışmalara ihtiyaç olduğuna da dikkat çekmektedir.

Araştırmamızda sosyal güvencesi olmayan, ev hanımı ve doğumdan sonra sosyal desteği olan annelerin COVID-19 korku düzeylerinin daha yüksek olduğu saptanmıştır. Pandemi sürecinde sosyal güvencenin olmaması annelerin COVID-19 yakalanma ve bebekleri için daha fazla endişe duymalarına neden olmuş olabilir. Bu durum COVID-19 korku düzeylerinin yüksek olmasıyla ilişkilendirilebilir. Ataman Bor ve ark. (2021) 432 emziren anne ile yaptığı çalışmada ev hanımı olan (çalışmayan) annelerin korona virüs anksiyete düzeyleri ile çalışma durumu arasında ilişki saptanmamıştır (32). Çalışmamızda ev hanımı olan annelerin COVID-19 korku düzeylerinin daha yüksek olması pandemi ile ilgili haberlerin (vaka sayısı, ölüm oranı vb.) televizyon, sosyal medya

vb. iletişim kanallarında öncelikli gündem konusu olması ve ev ortamında annelerin bu haberlere daha fazla maruz kalıyor olması ile ilişkilendirilebilir. Ayrıca sosyal desteği olan anneler daha fazla kişiyle temas ve etkileşim halinde olabilir. COVID-19 bulaşma yolları değerlendirildiğinde bu durum annelerin endişesini artırıyor olabilir. Bu da annelerin COVID-19 korku düzeylerinin daha yüksek olması ile ilişkilendirilebilir.

Doğum sonrası dönemde emzirme, bebeklerin sağlıklı büyüme ve gelişmesi için oldukça önemlidir (33). Dünya Sağlık Örgütü ve Amerikan Pediatri Akademisi, bebeklerin en az altı ay boyunca yalnızca anne sütü ile beslenmesini tavsiye etmektedir (WHO, 2023). Emzirme öz-yeterlilik algısı, annenin emzirme sürecindeki yeteneklerine ve emzirmeye ilişkin kendi güven duygusuna yönelik algılarına dayanır (29). Bu nedenle, emzirme sürecinde emzirme ile ilgili sıkıntı yaşamayan annelerin emzirme öz-yeterliliğinin daha yüksek olması beklenen bir bulgudur. Çalışmamızda emzirme deneyimi olan ve emzirme sürecinde emzirme ile ilgili sıkıntı yaşamayan annelerin emzirme öz-yeterlilik puan ortalamaları daha yüksektir. Literatür

incelendiğinde, emzirme deneyimine sahip olan annelerin emzirme öz-yeterlilik düzeylerinin daha yüksek olduğu belirtilmiştir(34, 35). Konukoğlu ve Pasinlioğlu'nun (2021) çalışmasında emzirme deneyiminin emzirme öz-yeterliliğini etkilemediği belirtilmiştir (36). Literatür incelendiğinde çalışma bulgumuza benzer ya da farklı sonuçların olduğu görülmüştür. Çalışmamızda gebeliği planlı olmayan annelerin olanlara göre emzirme öz-yeterlilik puan ortalamaları yüksek bulunmuştur. Literatür incelendiğinde Ataman Bor ve ark. (2021) pandemi sürecinde 432 emziren anne ile yapılan çalışmada gebeliğin planlı olup olmaması ile emzirme öz yeterliliği arasında anlamlı bir farklılık bulunmamıştır (32). Ayrıca tek çocuğu olan annelerin (emzirmeyi ilk kez deneyimleyen) birden daha fazla çocuğa sahip annelere göre emzirme öz-yeterlilik puan ortalamaları daha düşüktür. Çalışmamızda emzirme deneyimi olan annelerin emzirme öz-yeterlilik puan ortalamaları daha yüksek olması bu sonucu destekler niteliktedir.

Çalışmamızda anne yaşı ile Postpartum Emzirme Öz-Yeterlilik Ölçek Puanı arasında istatistiksel olarak anlamlı, pozitif yönlü ve zayıf düzeyli bir ilişki vardır ($p<0.05$). Yaş arttıkça Postpartum

Emzirme Öz-Yeterlilik ölçek puanı da artmaktadır. Ataman Bor ve ark. (2021) 432 emziren anne ile yaptığı çalışmada anne yaşı ile emzirme öz-yeterlik puan ortalamaları arasında anlamlı ilişki olduğunu belirtmiştir (32). Ancak yaş ve EÖY puan ortalamaları arasında farkın anlamlı olmadığı çalışmalarda literatürde mevcuttur (35, 37) .

Pandemi ve COVID-19 salgını toplumdaki bireyleri etkisi altına alan önemli bir stres kaynağıdır. Bu sürecin toplum sağlığını ilgilendiren ruhsal hastalıkların görülme riskini artırdığı bildirilmektedir (38, 39). Çalışmamızda, annelerin COVID-19 korkusu ile emzirme öz-yeterliliği arasındaki ilişkinin incelenmesi sonucunda anlamlı bir ilişki bulunamamıştır. Beheshti ve arkadaşlarının (2021) COVID-19 pandemisinde postpartum dönemde emziren veya bebeğini sadece mama ile besleyen annelerle yaptığı araştırmada da, COVID-19 korkusu ile emzirme öz-yeterliliği arasında bir bağlantı tespit edilmemiştir (40). Ancak, Beheshti ve arkadaşlarının (2022) çalışması ve benzer araştırmalar, COVID-19'un annelerde kaygı, anksiyete, stres ve depresyon gibi ruhsal sorunlara yol açtığını, bu durumun dolaylı olarak emzirme

öz-yeterliliğini etkileyebileceğini öne sürmektedir (38-40). Postpartum dönemde emziren anneler savunmasız ve hassas bir gruptur. Bu nedenle, emziren anneler mevcut bilimsel veriler doğrultusunda endişelerini azaltacak açıklamalara, hem kendi sağlıklarını hem de bebeklerinin sağlıklarını korumak için kanıta dayalı uygulamalara ve önerilere ihtiyaç duymaktadırlar.

SONUÇ

Pandemi süreci ve COVID-19 salgını, toplumun tüm kesimlerini etkilediği gibi emziren anneleri de etkilemektedir. Çalışmamızda, emziren annelerin emzirme öz-yeterlik puanlarının ortalaması 57.03 olarak bulunmuş ve bu değer, genel öz-yeterlik ölçek puanlarının ortalamasının üzerinde yer almıştır. Ayrıca emziren annelerin COVID-19 korku puan ortalaması, annelerin puanına yakın olsa da genel toplum ile yapılan çalışmalara göre daha yüksektir. Emzirme öz-yeterliği puan ortalaması ile COVID-19 korku puan ortalaması arasında anlamlı ilişki saptanamamıştır. Ruhsal problemlerin sıklıkla görülebileceği pandemi sürecinde annelerin yetersiz ve eksik bilgiye sahip olmaları annelerin korku düzeylerini artırabilir. Bu durum annelerin emzirme öz-yeterliliğini olumsuz

etkileyebilir bu da bebek sağlığını tehdit eden bir durum oluşturabilir. Anne ve bebekle yakın temasta olan sağlık profesyonelleri DSÖ'nün pandemide güvenli emzirme önerilerine uygun olarak anne sütünün değerini vurgulamalı ve annelerin koruyucu ve hijyen önlemleri alarak emzirmeye devam etmelerini desteklemelidir.

Yazar Katkısı: Tasarım: FK, ZDB; Veri toplama: ZDB; Veri işleme: FK, ZDB; Analiz ve Yorum: FK, ZDB, AŞ; Kaynak tarama: ZDB, AŞ; Makalenin Yazımı: ZDB, AŞ, FK; Eleştirel inceleme: FK, AŞ, ZDB.

Çıkar çatışması/Conflict of interest: Yazarlar arasında herhangi bir çıkar çatışması yoktur.

Teşekkür: Yazarlar, bu çalışma için finansal destek almamıştır. Makalenin yazımında emeği geçen hocalarımıza teşekkür ediyoruz.

KAYNAKLAR

1. Zu ZY, Jiang MD, Xu PP, Chen W, Ni QQ, Lu GM, et al. Coronavirus disease 2019 (COVID-19): a perspective from China. *Radiology*. 2020;296(2):E15-E25.
2. Hui DS, Azhar E, Madani TA, Ntoumi F, Kock R, Dar O, et al. The continuing epidemic threat of novel coronaviruses to global health—the latest novel coronavirus outbreak in Wuhan, China. *International Journal of Infectious Diseases*. 2020;91:264-6.
3. WHO G. Global strategy for infant and young child feeding. 2003.
4. Kornides M, Kitsantas P. Evaluation of breastfeeding promotion, support, and knowledge of benefits on breastfeeding outcomes. *Journal of Child Health Care*. 2013;17(3):264-73.
5. Woldeamanuel BT. Trends and factors associated to early initiation of breastfeeding, exclusive breastfeeding and duration of breastfeeding in Ethiopia: evidence from the

- Ethiopia demographic and health survey 2016. *International breastfeeding journal*. 2020;15(1):1-13.
6. Baud D, Qi X, Nielsen-Saines K, Musso D, Pomar L, Favre G. Real estimates of mortality following COVID-19 infection. *The Lancet infectious diseases*. 2020;20(7):773.
7. Wong MS, Mou H, Chien WT. Effectiveness of educational and supportive intervention for primiparous women on breastfeeding related outcomes and breastfeeding self-efficacy: A systematic review and meta-analysis. *International Journal of Nursing Studies*. 2021;117:103874.
8. Bäuerl C, Randazzo W, Sánchez G, Selma-Royo M, Verdeio EG, Martínez L, et al. SARS-CoV-2 RNA and antibody detection in breast milk from a prospective multicentre study in Spain. *Archives of Disease in Childhood-Fetal and Neonatal Edition*. 2022;107(2):216-21.
9. Gribble K, Marinelli KA, Tomori C, Gross MS. Implications of the COVID-19 pandemic response for breastfeeding, maternal caregiving capacity and infant mental health. *Journal of Human Lactation*. 2020;36(4):591-603.
10. Rollins N, Minckas N, Jehan F, Lodha R, Raiten D, Thorne C, et al. A public health approach for deciding policy on infant feeding and mother–infant contact in the context of COVID-19. *The Lancet Global Health*. 2021;9(4):e552-e7.
11. Rocca-Ihenacho L, Alonso C. Where do women birth during a pandemic? Changing perspectives on Safe Motherhood during the COVID-19 pandemic. *Journal of Global Health Science*. 2020;2(e4).
12. Davanzo R, Moro G, Sandri F, Agosti M, Moretti C, Mosca F. Breastfeeding and coronavirus disease-2019: Ad interim indications of the Italian Society of Neonatology endorsed by the Union of European Neonatal & Perinatal Societies. *Maternal & child nutrition*. 2020;16(3):e13010.
13. Gavine A, McFadden A, MacGillivray S, Renfrew MJ. Evidence reviews for the ten steps to successful breastfeeding initiative. *Journal of Health Visiting*. 2017;5(8):378-80.
14. Chen H, Guo J, Wang C, Luo F, Yu X, Zhang W, et al. Clinical characteristics and intrauterine vertical transmission potential of COVID-19 infection in nine pregnant women: a retrospective review of medical records. *The lancet*. 2020;395(10226):809-15.
15. Organization WH. Dépistage en laboratoire des cas suspects d'infection humaine par le nouveau coronavirus 2019 (2019-nCoV): lignes directrices provisoires, 17 janvier 2020: World Health Organization; 2020.
16. Kanber B, BEYDAĞ KD. 0-6 ay arası bebeği olan annelerin COVID-19 korkusu ile emzirme tutumları arasındaki ilişkinin incelenmesi. Yüksek lisans Tezi, TC İstanbul Okan Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, İstanbul. 2021.
17. Cohen J. CHAPTER 1 - The Concepts of Power Analysis. In: Cohen J, editor. *Statistical Power Analysis for the Behavioral Sciences*: Academic Press; 1977. p. 1-17.
18. Ahorsu DK, Lin CY, Imani V, Saffari M, Griffiths MD, Pakpour AH. The Fear of COVID-19 Scale: Development and Initial Validation. *Int J Ment Health Addict*. 2022;20(3):1537-45.
19. Faul F, Erdfelder E, Lang AG, Buchner A. G*Power 3: a flexible statistical power analysis program for the social, behavioral, and biomedical sciences. *Behav Res Methods*. 2007;39(2):175-91.
20. Waltz C, Strickland O, Lenz E. *Measurement in Nursing and Health Research* 2016.
21. Aluş Tokat M, Okumuş H, Dennis CL. Translation and psychometric assessment of the Breast-feeding Self-Efficacy Scale-Short Form among pregnant and postnatal women in Turkey. *Midwifery*. 2010;26(1):101-8.
22. Ahorsu DK, Lin C-Y, Imani V, Saffari M, Griffiths MD, Pakpour AH. The fear of COVID-19 scale: development and

- initial validation. *International journal of mental health and addiction*. 2020;1-9.
23. Haktanir A, Seki T, Dilmaç B. Adaptation and evaluation of Turkish version of the fear of COVID-19 Scale. *Death Stud*. 2022;46(3):719-27.
 24. Cohen J. *Statistical Power Analysis for the Behavioral Sciences*: L. Erlbaum Associates; 1988.
 25. Sevimli AD. Lohusaların koronavirüs (COVID-19) korkusu ve doğum sonu destek gereksinimlerinin belirlenmesi: İstinye Üniversitesi/Sağlık Bilimleri Enstitüsü; 2021.
 26. Gürsoy B. Primipar gebelerde doğum korkusunun prenatal bağlanma ve doğum öz yeterlilik algısı ile ilişkisi: Balıkesir Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü; 2023.
 27. Duman N. Üniversite öğrencilerinde COVID-19 korkusu ve belirsizliğe tahammülsüzlük. *The Journal of Social Science*. 2020;4(8):426-37.
 28. Doshi D, Karunakar P, Sukhabogi JR, Prasanna JS, Mahajan SV. Assessing coronavirus fear in Indian population using the fear of COVID-19 scale. *International journal of mental health and addiction*. 2021;19:2383-91.
 29. Tokat MA, Okumuş H, Dennis C-L. Translation and psychometric assessment of the Breast-feeding Self-Efficacy Scale—Short Form among pregnant and postnatal women in Turkey. *Midwifery*. 2010;26(1):101-8.
 30. Aydın D, Aba YA. Annelerin sağlık okuryazarlığı düzeyleri ile emzirme öz-yeterlilik algıları arasındaki ilişki. *Dokuz Eylül Üniversitesi Hemşirelik Fakültesi Elektronik Dergisi*. 2019;12(1):31-9.
 31. Amiri P, Omani-Samani R, Sepidarkish M, Almasi-Hashiani A, Hosseini M, Maroufizadeh S. The breastfeeding self-efficacy scale-short form (BSES-SF): a validation study in Iranian mothers. *BMC research notes*. 2019;12:1-6.
 32. Bor Na, İpekçi Nn, Öztürk M. Emziren Annelerin Koronavirüsanksiyetesi ve Emzirme Öz-Yeterlilikleri Arasındaki İlişkinin Değerlendirilmesi. *Göbeklitepe Sağlık Bilimleri Dergisi*. 2021;4(4):70-86.
 33. Akyüz A, Kaya T, Şenel N. Annenin emzirme davranışının ve emzirmeyi etkileyen durumların belirlenmesi. *TSK Koruyucu Hekimlik Bülteni*. 2007;6(5):331-5.
 34. Gökçeoğlu E, Küçüköğlü S. The relationship between insufficient milk perception and breastfeeding self-efficacy among Turkish mothers. *Global Health Promotion*. 2017;24(4):53-61.
 35. Küçüköğlü S, Çelebioğlu A. Hasta Yenidoğanların Annelerinin Emzirme Özyeterlilik Düzeyi ve Emzirme Başarılarının İncelenmesi. *ERÜ Sağlık Bilimleri Fakültesi Dergisi*. 2014;2(1):1-11.
 36. Konukoğlu T, Pasinlioğlu T. Gebelerde emzirme öz-yeterliliği ve etkileyen faktörlerin belirlenmesi. *Ebelik ve Sağlık Bilimleri Dergisi*. 2021;4(1):12-22.
 37. Akkoyun S, Arslan FT. İlk Altı Ay Boyunca Emziren Annelerin Emzirme Öz-Yeterlilikleri. *Journal of Pediatric Research*. 2016;3(4).
 38. Huang L, Lei W, Xu F, Liu H, Yu L. Emotional responses and coping strategies in nurses and nursing students during COVID-19 outbreak: A comparative study. *PloS one*. 2020;15(8):e0237303.
 39. Tang B, Wang X, Li Q, Bragazzi NL, Tang S, Xiao Y, et al. Estimation of the transmission risk of the 2019-nCoV and its implication for public health interventions. *Journal of clinical medicine*. 2020;9(2):462.
 40. Beheshti MAZ, Alimoradi Z, Bahrami N, Allen K-A, Lissack K. Predictors of breastfeeding self-efficacy during the COVID-19 pandemic. *Journal of Neonatal Nursing*. 2022;28(5):349-55.